

Materiały z konferencji
Dziki rośliny jadalne – zapomniany potencjał przyrody
Przemysł-Bolestraszyce 13 września 2007 r.

**DZIKIE ROŚLINY JADALNE UŻYWANE W OKRESACH
NIEDOBORU ŻYWNOŚCI WE WSCHODNIEJ CZĘŚCI
KARPAT (POWIATY KROSNO, SANOK, LESKO,
NADWÓRNA, KOSÓW I KOŁOMYJA) WEDŁUG ANKIETY
SZKOLNEJ Z 1934 ROKU**

Łukasz Łuczaj

*Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Wydział Humanistyczny
adres korespondencyjny: Rzepnik 20A, 38-471 Wojaszówka, Poland
e-mail: lukasz.luczaj@interia.pl*

WSTĘP

W każdej społeczności, w momentach głodu lub niedoborów żywności ludzie wracali do dzikich roślin jadalnych, jako swoistej żywieniowej rezerwy. Przypuszczalnie najwcześniejsza lista roślin głodowych stworzona została w Chinach, w XV wieku (Read 1946), a od tego czasu tematem tym zajmowało się wielu autorów (np. Maxwell 1916, Hedrick 1919, Maurizio 1926, Bhandari 1974, Zinyama *et al.* 1990). W Europie istnieje wiele botanicznych notatek z czasów niedoborów żywności, np. głodu w Irlandii (Lucas 1959) lub w czasie I wojny światowej w Niemczech (Maurizio 1926). Trudno znaleźć jednak wśród tych prac, takie gdzie dane zbierane byłyby w sposób systematyczny, czy wręcz kartograficzny. Wyjątkiem jest jedynie Polski Atlas Etnograficzny, którego kwestionariusze (nr 2 z r. 1948 i nr 6 z lat 1964-69) obejmowały pytania dotyczące roślin spożywanych w okresach niedoboru pokarmu (Bohdanowicz 1996, Łuczaj 2008).

Podczas kwerendy literaturowej do przeglądu dzikich roślin jadanych w Polsce (Łuczaj i Szymański 2007) prof. Zygmunt Kłodnicki udostępnił mi do badań około trzysta kwestionariuszy, będących własnością archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu. Kwestionariusze te *Materiały ankietowe – kwestionariusze informacyjne nadesłane przez nauczycieli szkół powszechnych w 1934 r. z powiatu Lesko, Kosów, Krosno, Kołomyja, Sanok, Nadwórna* (ze zbior. prof. Fischera) zawierają informacje o roślinach spożywanych w okresach niedoboru pokarmów w wymienionych w tytule powiatach. Teren, który obejmowała ankieta jest obecnie podzielony pomiędzy Polskę i Ukrainę.

Omawiane materiały są ważne z dwóch powodów. Po pierwsze dla wschodniej części Karpat prawie nie ma publikacji etnobotanicznych dotyczących roślin jadalnych, w przeciwieństwie do dobrze zbadanych Beskidów zachodnich (lista literatury zob. Łuczaj i Szymański 2007). Wyjątkiem jest tylko praca Falkowskiego i Pasznyckiego (1935) i dane z punktów badawczych Polskiego Atlasu Etnograficznego (Gajek 1974, 1981). Po drugie, omawiane kwestionariusze, pod względem liczby badanych miejscowości (pomimo pobieżności samych notatek) nie mają sobie równych w przedwojennej etnobotanice.

Kwestionariusze wydało Kuratorium Oświaty we Lwowie i rozesłało wśród nauczycieli szkolnych. Wiemy mało o podłożu tych badań, ale przypuszczamy, że były to pilotażowe badania dotyczące szerszego spektrum sytuacji socjoekonomicznej i etnicznej ludności wschodniej części Karpat, która jako region biedny i zamieszkały głównie przez populację nie-polską były miejscem czułym, narażonym na działalność organizacji pro-ukraińskich i pro-rosyjskich. Później kwestionariusze weszły w posiadanie prof. Adama Fischera, etnografa Uniwersytetu Lwowskiego. Znajomość ich prof. Fischer wykorzystał jedynie przy skrótowym omówieniu pożywienia głodowego w Polsce południowo-wschodniej (Fischer 1939). Po jego śmierci, w roku 1943, i po tym jak Lwów przestał należeć do Polski, kwestionariusze, wraz z biblioteką profesora Fischera przewieziono do Lublina, a potem Wrocławia. Stały się one częścią archiwum PTL, nr inw. 217 (Staszczak 1955).

METODY

Kwestionariusz składał się z 63 pytań dotyczących całego spektrum kultury materialnej i duchowej (np. sposoby polowania, lokalne rasy bydła, wierzenia, narzędzia itp.). Tylko jedno pytanie (nr 2) dotyczy jedzenia dzikich roślin: *Czy lud używa roślin dziko rosnących jako pożywienia w czasach głodowych lub na przednowku?*

W pracy przeanalizowano 235 kwestionariuszy, gdzie podano przynajmniej jeden gatunek rośliny. W kilkudziesięciu kwestionariuszach odpowiedziano, że lud nie używa żadnych dzikich roślin, w czasach niedoboru pokarmu, często podkreślając poprawę sytuacji materialnej ludności. Mogło też być tak, że odpowiedzi negatywne pochodziły od nauczycieli mało zainteresowanych wypełnianiem długiej ankiety i mało znających miejscowe realia, gdyż często z sąsiednich wiosek w ankiecie wymieniono kilka gatunków roślin.

Wszystkie kwestionariusze wypełniono w języku polskim. Nazwy roślin wymieniano używając albo oficjalnej polskiej nomenklatury botanicznej, albo nazw miejscowych, polskich i ukraińskich. Tylko w jednym przypadku użyto nazwy łacińskiej. W około połowie kwestionariuszy rośliny opisywano używając aż dwóch nazw, oficjalnej (jak w kluczach botanicznych) i lokalnej, co, przy braku dokumentacji zielnikowej, umożliwiło identyfikację większości taksonów w ankietach, gdzie podano tylko nazwy miejscowe. W większości przypadków udało się zidentyfikować rośliny do rodzaju lub gatunku. Przy ustalaniu znaczenia lokalnych nazw polskich porównano je ze wszystkimi znanymi autorowi

Ryc. 1. Teren badań

polskimi pracami etnobotanicznymi, a przy ustalaniu nazw ukraińskich użyto ukraińskiego słownika nazw roślin (Kobiv 2004) oraz konsultowano się z botanikami i filologami ukraińskimi (patrz Podziękowania).

Nazwy łacińskie roślin (tab. 1) wymieniono według *Flora Europaea* (Tutin *et al.* 1964), podając główne synonimy, szczególnie z aktualnej listy roślin naczyniowych Polski (Mirek *et al.* 2002). Nazwy łacińskie grzybów podano według *Index Fungorum* (www.indexfungorum.org/Names/Names.asp) z serwera CABI Bioscience Databases.

Kwestionariusze pochodzą z dwóch oddzielnych obszarów wschodniej części Karpat odległych od siebie o około 100 km (ryc. 1). Jeden obszar, który stanowi „zachodnią część terenu badań” (w skrócie W) należał do powiatów: Krosno (23 kwestionariusze), Sanok (28 kwestionariuszy) i Lesko (40 kwestionariuszy). Obejmuje on część Beskidu Niskiego, Bieszczadów i przyległe partie Pogórza.

Drugi areal, „wschodnia część terenu badań” (E) położony był około 100 km dalej na wschód i obejmował też trzy powiaty: Nadwórna (obecnie Nadvirna) – 61 kwestionariuszy, Kołomyja (Kolomyja) – 44, i Kosów (Kosiv) – 39. Geograficznie obejmował on południową część Pokucia, wschodnie Gorgany, Góry Pokuckie i północną część Połonin Hryniawskich. Klasyfikacja regionów Karpat Ukraińskich za Wielochą (2002).

Dominującą grupą ludności wschodniej części Karpat byli Rusini Karpaccy, ludność pasterska z dominującym etnicznie elementem słowiańskim (ukraińskim), która wyodrębniła się na styku z kulturą Wołochów, i być może pochodząca ze zmieszania ludności słowiańskiej i wołoskiej. Dzieleni są na trzy główne grupy: Łemków, Bojków i Huculów. Stosunki narodowościowe w tej części Karpat były zawsze dosyć skomplikowane. Poczucie przynależności do konkretnego narodu jest zróżnicowane wśród Łemków (dominuje tożsamość ukraińska, choć silny jest też nurt przynależności do grupy Rusinów Karpackich, czy Łemków). W obrębie Bojków i Huculów prawie wyłączna jest obecnie identyfikacja z narodowością ukraińską (Czajkowski 1992a).

Po II wojnie światowej i zmianie granic, teren badań był miejscem ostrego konfliktu etnicznego i działalności partyzantki ukraińskiej. Rezultatem tego konfliktu było wysiedlenie większości Łemków i zachodniej („polskiej”) części Bojkowszczyzny na Ziemię Odzyskane i na Ukrainę, co diametralnie zmieniło proporcje narodowościowe w części polskiej badanego terenu (Czajkowski 1992a).

Tylko część z badanych wsi była zamieszkiwana przez jedną z trzech grup Rusinów Karpackich (głównie te położone powyżej 500 m n.p.m.). Większość wsi w niższych położeniach, w pasie pogórzy są to wsie polskie, ukraińskie lub mieszane. Dominujący element etniczny badanych wsi określono używając literatury etnograficznej (Czajkowski 1992a, 1992b, Wielocha 2002) i XIX-wiecznego słownika geograficznego (Sulimierski *et al.* 1880-1902). Wyróżniono następujące kategorie wsi: łemkowskie, bojkowskie, huculskie i „Inne”. Kategoria „Inne” obejmuje wsie polskie, ukraińskie z niższych położeń (nie-łemkowskie, nie-bojkowskie, nie-huculskie, i mieszane polski-ukraińskie. Do kategorii „Inne” włączono też wsie Zamieszkańców z powiatu Krosno (kulturowo zbliżone do Łemków), z powodu niejasnego pochodzenia tej grupy. Wsie huculskie wyróżniono według szeroko pojętych granic Huculszczyzny określanych wg współczesnych autorów ukraińskich, na podstawie mapy Wielochy (2002). Granicę Bojkowszczyzny i Łemkowszczyzny wyróżniono według Czajkowskiego (1992a). We wschodniej części terenu badań nie udało się zlokalizować sześciu miejscowości, prawdopodobnie nazw przysiółków, arbitralnie umieszczono je w szerokiej kategorii *Inne*.

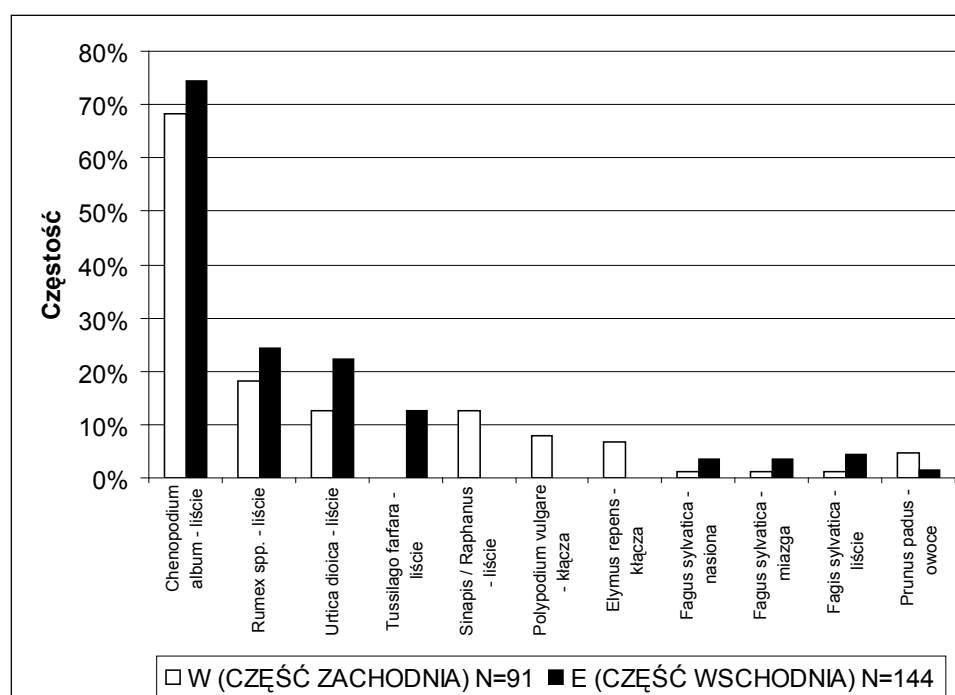
WYNIKI

Łącznie 43 taksony ludowe roślin zostały zidentyfikowane na poziomie rodzaju lub gatunku w taksonomii naukowej, nie zidentyfikowano 9 nazw taksonów. Trzy najczęściej używane taksony były używane jako składników polewek i szpinaków (ryc. 2). Najczęściej używano rośliny określanej zamiennie jako *lebioda* (wsie polskie), *toboda* (wsie polskie i ukraińskie) lub *natyna* (wsie ukraińskie),

wystąpiła ona w większości kwestionariuszy (E – 74%, W – 68%). W większości była to na pewno komosa biała (*Chenopodium album*), chociaż nie można wykluczyć sporadycznego używania innych, nierozróżnianych przez lud gatunków z rodzaju *Chenopodium* i *Atriplex*. Drugi w kolejności liczby wystąpień był szczaw (pospolite w Karpatach gatunki o kwaśnych liściach: *Rumex acetosa* i *R. acetosella*) określany w ankietach jako *szczaw*, *kwasek*, *kwasnyca*, *kwaśnica* lub *kwas*, wspomniany prawie w jednej czwartej kwestionariuszy (E – 24%, W – 18%), a trzecia pokrzywa, prawdopodobnie głównie *Urtica dioica* (W – 12%, E – 22%).

Inne częściej wspomniane taksony roślin głodowych to (liczba wystąpień podana w nawiasie): podbiał/podbił *Tussilago farfara* – liście, głównie do zawijania gołąbków (18), gorczyca/pszonak *Sinapis arvensis* lub *Raphanus raphanistrum* – liście (11,), buk *Fagus sylvatica* – nasiona nazywane *żyr* (6), miazga (6) i liście (5), solodyszka/solodyczka *Polypodium vulgare* – kłącza (7), perz *Elymus repens* - kłącza (6) oraz owoce czeremchy *Prunus padus* – 5.

W zróżnicowaniu użytkowania roślin wystąpiły różnice geograficzne (między częścią W i E), nie związane z przynależnością etniczną: paprotkę, perz i gorczycę zanotowano tylko w W, a podbiał tylko w E. Natomiast trudno dopatrzeć się jakichkolwiek różnic w użytkowaniu roślin pomiędzy sąsiadującymi wsiami różnych grup etnicznych: perz i gorczycę jedzono zarówno we wsiach polskich, jak

Ryc. 2. Dzikie rośliny najczęściej używane podczas niedoborów żywności. W – część zachodnia (obecnie w Polsce), E – część zachodnia (obecnie na Ukrainie).

i lemkowych, a podbiał, zarówno w wysoko położonych wioskach huculskich, jak i najniżej położonych wsiach pokuckich.

W kwestionariuszu wspomniano także inne produkty lub różne części roślin bez określenia przynależności: grzyby (W -12, E - 10), trociny (E - 4, W - 1), liście drzew bez specyfikacji gatunku (W - 2), korę drzew (W - 1), a także nietypowe zastosowanie roślin uprawnych: owoce lnu (W 1), liście śliwek (W 1) i nasiona łąbiny, prażone jako dodatek do kawy lub dodawane do chleba (W 1). W kilku przypadkach udało się zidentyfikować bliżej taksony grzybów.

Chociaż jeśli chodzi o ilość wzmianek liście są dominującym w ankietach rodzajem pożywienia (aż pięć najczęściej wymienianych roślin dostarczało jadalnych liści), kiedy weźmie się pod uwagę ilość reprezentowanych gatunków, dominują owoce i nasiona (17 gatunków), a zielone części roślin są na drugim miejscu - 11 gatunków. Jedynie trzy gatunki dostarczały części podziemnych (*Elymus*, *Polypodium* i *Pastinaca sativa*) i kwiatów (*Trifolium* spp., *Thymus* spp. i *Tilia* spp.).

Wynik tych badań pokazuje, że już w roku 1934 pamięć o roślinach głodowych była słaba, a używanie najpospolitszych z nich, komosy i pokrzywy zanikało. Opisując rośliny głodowe respondenci używali zarówno czasu przeszłego, jak i teraźniejszego. W części zachodniej (W) czasu teraźniejszego użyto tylko w 42% ankiet, a w części E aż w 94% miejsc. W niektórych ankietach podano czas, kiedy ostatnio wystąpiły silne niedbory pożywienia, przy czym nie było tu zgodności co do dat (dla W: 30, 40-50, 50, 60 i 100 lat wcześniej, 1860, lata 60. XIX wieku, 1886, „przed 1914” i 1917-20, dla E: 1866, 1919 (dwa razy) i 70 lat wstecz.

DYSKUSJA

W porównaniu do zachodniej części polskich Karpat (Łuczaj, Szymański 2007), w części wschodniej większość używanych roślin była ta sama: *Chenopodium album*, *Urtica*, *Rumex*, *Sinapis*, *Elymus*, *Polypodium vulgare*, *Fagus sylvatica* i *Tussilago*. Jedyna większa różnica dotyczy skrzypu *Equisetum*. Strobile skrzypu polnego *E. arvense*, nazywane *szypułki*, były powszechnie używanym pożywieniem głodowym i przekąską dzieci w Beskidach zachodnich i na Podhalu (Eljasz-Radzikowski 1897, Jostowa 1954a), a w tej ankiecie nie wystąpiły w ogóle.

Wart uwagi jest fakt spożywania kłączy paprotki. W badanej części Karpat ich używanie zanotowano jedynie w Bieszczadach i w ich bezpośrednim sąsiedztwie (Kostarowce, Bandrów Narodowy, Paszowa, Myczkowce, Dwernik, Mchawa, Rajskie). Wcześniej używanie tego gatunku zanotowano jedynie w kilku miejscach w Polsce, na Podhalu (Jostowa 1954b, Łuczaj 2008), w okolicach Babiej Góry (Janicka-Krzywdą 2004) i na Mazowszu (Chętnik 1936). Istnieje bardzo niewiele wzmianek o jej użytkowaniu z innych części Europy: Norwegii (Sayce 1953) oraz Bośni i Hercegowiny (Redzic 2006), w której gatunek ten, nazywany *slatka paprat* (dosł. *słodka paproć*), jest jedną z najbardziej znanych roślin jadalnych. Inne cztery gatunki z rodzaju *Polypodium* były powszechnie jądane, ze względu na słodki smak kłączy, przez Indian wybrzeża Oceanu Spokojnego (Moerman 1998).

Ciekawe jest to, że czosnek niedźwiedzi *Alium ursinum*, leśny gatunek miejscami bardzo obficie występujący w Karpatach, nie był używany jako roślina jadalna,

za wyjątkiem jednej wsi w Karpatach Zachodnich (Doliński 1982). W badanych ankietach jakiś gatunek dzikiego *czosnku*, przypuszczalnie właśnie czosnek niedźwiedzi wystąpił tylko dwa razy (Przerośl i Maniawa, powiat Nadwórna).

Prezentowane materiały są jednym z niewielu etnograficznych zapisów używania owoców dzikiego agrestu *Ribes uvacrispa* w Polsce (Myczkowiec k. Leska).

W obecnie ukraińskiej części Karpat w kwestionariuszach często wspomniano o używaniu liści podbiału, zwykle do zawijania gołąbków, rzadziej jako składnik zupy. Zwyczaj ten zanotowano zarówno we wsiach huculskich, jak i w najniższych położonych wsiach na Pokuciu, w okolicach Kołomyji. W Polsce do zawijania gołąbków używa się zwykle liści kapusty, a na południowo-wschodniej od naszego kraju, w tym na Huculsczyźnie, także liście winogron (Gawlik 2005), natomiast użycie liści podbiału musi być mało znanym, lokalnym zwyczajem wschodniokarpackim. Wciąż żywe i znane jest na przykład po drugiej stronie Karpat wschodnich, na Bukowinie, we wsi Poiana Micului (Iwona Kołodziejska-Degórska, Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego, inf. ustna).

Na końcu zaznaczyć należy, że prezentowana lista gatunków dotyczy okresów niedoboru pokarmu, dlatego przypuszczalnie tak rzadko w niej wymieniano tak pospolicie używane rośliny jak borówki, czy jeżyny, których spożywanie było przypuszczalnie tak oczywiste dla respondentów, że o nim nawet nie wspominali.

PODZIĘKOWANIA

Chciałbym podziękować prof. Zygmuntowi Kłodnickiemu (Cieszyn) za zaznajomienie mnie z badaniem rękopisem, prof. Jerzemu Czajkowskiemu (Sanok), za pomoc w wyznaczeniu umownej granicy między grupami etnicznymi, a Paniom Nadj Varcholovej (Svidnik, Muzeum Etnograficzne Rusinów-Ukraińców), dr Lubie Borsukiewicz i dr Andriyowi Prokopivowi (Ogród Botaniczny Uniwersytetu Lwowskiego) za konsultacje w sprawie ukraińskich ludowych nazw roślin i grzybów.

LITERATURA

- Bhandari M.M. 1974. *Famine foods in the Rajasthan Desert*. Economic Botany, 28: 73-81.
- Bohdanowicz J. 1996. *Pożywienie. Zbiactwo – żywienie głodowe*. [w:] J. Bohdanowicz (ed.), *Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego t. III. Pożywienie i sprzęty z nim związane*. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, ss. 10-21.
- Chętnik A. 1936. *Pożywienie Kurpiów. Jadło i napoje zwykłe, obrzędowe i głodowe*. Prace Komisji Etnograficznej, 16: 1-134.
- Czajkowski J. (ed.) 1992a. *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*. Editions Spotkania, Rzeszów.
- Czajkowski J. 1992b. *Historyczne zasiedlenie zachodniej Bojkowszczyzny*. Płaj, 6: 12-24.
- Doliński W. 1982. *Zbiactwo, łowiectwo, rybołówstwo na Polskim Spiszu w XX w. na przykładzie wsi Łapsze Niżne*. Praca magisterska nr inw. 23, Archiwum Instytutu Etnologii i Antropologii Kultury Uniwersytetu Warszawskiego, Kraków.
- Eljasz-Radzikowski S. 1897. *Polscy górale tatrzańscy*. Lud, 3: 225-272.
- Falkowski J., Pasznyi B. 1935. *Na pograniczu Łemkowski-Bojkowskim. Zarys etnograficzny*. Prace Etnograficzne nr 2. Towarzystwo Ludoznawcze, Lwów.
- Fischer A. 1939. *Zarys etnografii Polski Południowo-Wschodniej*, [w:] Polska Południowo-Wschodnia. Lwów, s. 215.
- Gajek J. (ed.) 1974. *Polski Atlas Etnograficzny*. vol. 5. Polska Akademia Nauk, Instytut Historii Kultury Materialnej w Warszawie.

- Gajek J. (ed.) 1981. *Polski Atlas Etnograficzny*. vol. 6. Polska Akademia Nauk, Instytut Historii Kultury Materialnej w Warszawie.
- Gawlik J. 2005. *Osobliwości Huculszczyzny*. Libra, Rzeszów.
- Hedrick U.P. 1919. *Sturtevant's Edible Plants of the World*. Dover Publications, New York.
- Janicka-Krzywda U. 2004. *Podstawowe produkty używane do przygotowania pożywienia*. [w:] J. Kociołek (ed.), *Kalendarz 2004 – z informacjami co się dawniej jadło i piło i z czego się pod Babią Górą strawę robiło oraz z przepisami kulinarnymi dawnymi i nowszymi*. Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich, Zawoja, ss. 10-14.
- Jostowa W. 1954a. *Tradycyjne pożywienie ludności Podhala*. *Lud*, 41: 703-727.
- Jostowa W. 1954b. *Pożywienie pasterzy, zbójników i myśliwych tatrzańskich*. *Wiedza i Życie*, 21: 96-98.
- Kobiv Y. 2004. *Slovník ukrajinških naukovih nazv sudinnih roslin*. Naukova Dumka, Kiiiv.
- Mirek Z, Piękoś-Mirkowa H., Zając A. Zając M. (eds.) 2002. *Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist. Krytyczna lista roślin kwiatowych i paprotników Polski*. Instytut Botaniki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie.
- Łuczaj Ł. 2008. *Archival data on wild food plants eaten in Poland in 1948*. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 4, 4.
- Łuczaj Ł., Szymański W.M. 2007. *Wild vascular plants gathered for consumption in the Polish countryside: a review*. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 3, 17.
- Maurizio A. 1926. *Pożywienie roślinne w rozwoju dziejowym*. Kasa Mianowskiego, Lwów.
- Maxwell H. 1916. *Tree bark as human food*. *American Forestry* 22 (May): 277-280.
- Moerman D.E. 1998. *Native American Ethnobotany*. Portland, Timber Press.
- Nestorjak M. 2005. *Vidobraženja leksyčnih osoblyvoostej hucul's'kich govirok u povisti M. Kocjubyns'koho "Tini zabutyh predkiv"*. *Ukrajinoznavstvo*, 3: 136-144.
- Read B.E. 1946. *Famine foods listed in the Chiu huang pen ts'ao [of Ting Wang Chou]: giving their identity, nutritional values and notes on their preparation*. Henry Lester Insitute of Medical Research, Shanghai.
- Redzic S. 2006. *Wild edible plants and their traditional use in the human nutrition in Bosnia-Herzegovina*. *Ecology of Food and Nutrition*, 45 3: 189-232.
- Sayce R.U. 1953. *Need years and need foods*. *The Montgomeryshire Collections*, 53 (1), 1: 55-80.
- Staszczak Z. 1955. *Wykaz zawartości archiwum naukowego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego 1945-1955*. [w:] *Archiwum Etnograficzne* 11: 1-28.
- Sulimierski F., Chlebowski B., Walewski W. 1880-1902. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich*. Nakładem Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, Warszawa.
- Tutin T.G, Heywood V.H., Burges D.M., Moore D.H., Valentine S.M., Walters S.M., Webb D.A. 1964-1980. *Flora Europaea*, vol. 1-5. University Press, Cambridge and London.
- Wielocha A. 2002. *Mapa Huculszczyzny*. *Plaj*, 25: 7-24.
- Zinyama L.M., Matiza T., Campbell D.J. 1990. *The use of wild foods during periods of food shortage in rural Zimbabwe*. *Ecology of Food and Nutrition*, 24, 4: 231-255.

SUMMARY

WILD EDIBLE PLANTS EATEN DURING FOOD SHORTAGES IN THE EASTERN CARPATHIANS (KROSNO, SANOK, LESKO, NADWÓRNA, KOSÓW AND KOŁOMYJA REGIONS): AN ETHNOBOTANICAL ANALYSIS OF A 1934 SCHOOL QUESTIONNAIRE

In this paper 235 archival questionnaires were analysed. Dating from 1934, they were filled in by teachers from the eastern Carpathians, and concerned the use of wild plants in times of food shortages. Due to the post-1945 shift of borders the study area is now divided between Poland and Ukraine, and inhabited by Poles and Ukrainians, including the Carpatho-Rusyn groups of Lemkos, Boykos and Hutsuls. Forty-four plant taxa and six fungi taxa were identified to the genus or species level. The most commonly eaten species were: *Chenopodium album*, *Rumex acetosa*, *Urtica dioica*, *Tussilago farfara* and wild *Brassicaceae* (*Sinapis arvensis* or *Raphanus raphanistrum*) leaves, *Polypodium vulgare* and *Elymus repens* rhizomes, *Fagus sylvatica* fruits and bark, and *Prunus padus* fruits. No differences between neighbouring ethnographic groups could be detected, however there was some geographic differentiation: *Elymus*, *Brassicaceae* and *Polypodium* were only used in the western part (belonging to Poland), and *Tussilago* was only used in the eastern part (now belonging to Ukraine)

Tab. 1 Pełna lista roślin i grzybów wymienionych w kwestionariuszach

Nazwa łacińska	Wszystkie nazwy polskie (PL) i rusińskie, bądź ukraińskie (UA) w kwestionariuszach	Używana część	W (Polska)	E (Ukraina)	Lemkowie	Bojkowie	Huculi
Liczba kwestionariuszy (łącznie liczba = 235)							
<i>Allium</i> sp., przypuszczalnie <i>Allium ursinum</i>	PL: dziki czosnek, UA: czosnyk	nieokr.	91	144	18	25	70
<i>Armoracia rusticana</i> (syn. <i>Armoracia lapathifolia</i>)	PL: chrzan	liście		2			1
<i>Betula pendula</i> (syn. <i>B. verrucosa</i>)	PL: brzoza	sok	1			1	
<i>Carlina acaulis</i>	PL: dziewięciornica, UA: czerebki	nieokr.		1			1
głównie <i>Chenopodium album</i> , może też inne pokrewne gatunki	PL: lebinda, szabaga, dziki szpinat UA/PL: loboda, UA natyna, loboda	liście, gotowane i/tubsmazone, jako zielennina lub zupa	61	108	12	19	42
<i>Carum carvi</i>	PL: kminek	nieokr.	1				
<i>Cirsium oleraceum</i>	UA: chrabust	nieokr.		1			1
<i>Corylus avellana</i>	PL: leszczyna, orzechy laskowe	nieokr.	1				1
<i>Crataegus</i> spp.	PL: głóg	owoce		1			1
<i>Elymus repens</i> (syn. <i>Agropyron repens</i>)	PL: perz	kłącza	7				1
<i>Fagus sylvatica</i>	PL: bukiew, UA: żer, żyr	nasiona	1	5	1		
	PL: liście bukowe	liście	1	4			2
	PL: kora buka	miazga (jako składnik chleba)	1	5	1		5
<i>Fragaria vesca</i>		owoce	1				
	PL: poziomki	liście na napar		3			1
<i>Glechoma hederacea</i>	PL: kurdybanek	liście do zupy (przyprawa)	1				
<i>Lamium</i> spp.	PL: ghucha pokrzywa, martwa pokrzywa	nieokr.	1	2			1
<i>Malus domestica</i>	PL: jabłka	owoce	1	1			1
<i>Malva</i> sp.	PL: ślaz	nieokr.		1			1
<i>Mentha</i> sp.	PL: mięta	nieokr.	2				

<i>Oxalis</i> sp.	PL: koniczyna zajęcza, zajęcza kapusta, zajęcza salata, zajęcze ziele	nieokr.	1	3	1	1	1
<i>Pastinaca sativa</i>	PL/UA: pasternak	korzenie	2				1
<i>Picea abies</i> (syn. <i>Picea excelsa</i>)	PL: świerk	młode pędy		1			
<i>Pinus sylvestris</i>	PL: sosna	nieokr.	1				
<i>Polygonum</i> sp.	UA: oset dreszeń	nieokr.		2			
<i>Polypodium vulgare</i>	UA: solodyszka, solodyczka, soloduszka, soloda	klęcza, surowe, także suszone oraz do słodzenia kawy	7				3
<i>Prunus avium</i> (syn. <i>Cerasus avium</i>)	PL: jagoda, czereśnia	owoce	2				1
<i>Prunus padus</i> (syn. <i>Padus avium</i>)	PL: czerechnia, korecipa, UA: kocioruba, kocioruba	owoce	4	2	1		1
<i>Prunus spinosa</i>	PL: tarnina, tarki	owoce	3				1
<i>Pyrus</i> sp.	PL: gruszka	owoce	1	1	1		1
<i>Ribes grossularia</i> (syn. <i>R. uva-crispa</i>)	UA: uprynja	owoce	1				1
<i>Quercus robur</i>	PL: żołędzie	żołędzie, jako dodatek do chleba		1			
<i>Ribes</i> sp.	PL: porzeczka	owoce	1				1
<i>Rosa</i> sp. głównie <i>R. canina</i>)	PL: dzika róża, UA: heczy-peczy	owoce na wino		2			
<i>Rubus</i> subgenus <i>Rubus</i>	PL: czernice	liście na napar	1				
<i>Rubus idaeus</i>	PL: maliny	owoce	1				1
<i>Rumex</i> spp. (głównie <i>Rumex acetosa</i>)	PL: szczaw, kwaśnica, kwasek, UA: kwasnyca, kwas, komanda	liście na napar	1	1			
<i>Salix</i> sp.	PL: wierzba	liście, surowe i gotowane w zupie	19	33	1		5
<i>Salix</i> sp.		liście jako dodatek do chleba	1				1
<i>Sambucus nigra</i>	PL: dziki bez, UA: buzyna	owoce	1				
<i>Sinapis arvensis</i> i/lub <i>Raphanus raphanistrum</i>	PL: gorczyca, pszonak	liście, siekane i gotowane	12		2		5
<i>Thymus pulegioides</i> lub inne gat. z rodzaju <i>Thymus</i>	PL: macierzanka	jako przyprawa („zmiast pietruszki”)		2			2
<i>Taraxacum</i> sp.	PL: mlecz	nieokr.	1				1

<i>Tilia cordata</i> lub <i>Tilia platyphyllos</i>	PL: lipa	miazga i liście	1						1
<i>Trifolium</i> sp.	PL: koniczyna	kwiaty na napar	2						1
		kwiaty	3						
<i>Tussilago farfara</i>	PL: podbiał, UA: pidbil, podboj, pidbiul	liście do zawijania gołąbków i do zupy		18					14
<i>Urtica dioica</i>	PL: pokrzywa, UA: kropywa	liście, smażone lub gotowane, do zieleńni i zup	19	21	3	5	18		
<i>Vaccinium myrtillus</i>	PL: borówki, UA: borowina	liście na napar	1						
<i>Vaccinium vitis-idaea</i>	UA: gogodze	zielone pędy	1						
<i>Rumex</i> , <i>Heraclium</i> lub <i>Aegopodium</i>	PL/UA: barszcznica	owoce		1					1
<i>Rumex</i> , <i>Heraclium</i> lub <i>Aegopodium</i>		nieokr.		1					1
<i>Armoracia rusticana</i>	UA: kryzen	nieokr.		1					1
<i>Cirsium</i> , <i>Carduus</i> lub <i>Carlina</i> ; przypuszczalnie <i>Cirsium</i> spp.	PL/UA: oset	nieokr.	2	1	1	1	1		1
<i>Lamium</i> spp., <i>Pulmonaria</i> sp. lub <i>Symphytum officinale</i>	UA: medunka	liście		1					
<i>Carlina acaulis</i> lub <i>Dipsacus</i> spp.	UA: szersak	nieokr.		1					1
<i>Tussilago farfara</i> , <i>Caltha palustris</i> s.l. lub <i>Petasites</i> ?	UA: lopatynia	do zawijania gołąbków		1					
<i>Prunus padus</i> ?	UA: ciuciorbka	nieokr.		1					1
„roślina podobna do” <i>Carum carvi</i>	UA: bulechodan/bulechodaw?	nieokr.		1					1
GRZYBY									
grzyby łączne	PL: grzyby	nieokr.	12	10	5	3	5		
<i>Armillaria mellea</i>	UA: pidpenky	nieokr.	1						1
<i>Lactarius piperatus</i>	UA: horkinie, herkyni	nieokr.	2						2
<i>Lactarius</i> spp. sect. <i>Delicatiosi</i>	UA: rydzky	nieokr.	1						1
<i>Morchella esculenta</i>	UA: smorzi	nieokr.	1						1
<i>Paxillus involutus</i>	UA: krowiaki	nieokr.	1						1
<i>Pleurotus</i> spp.	UA: chływy	nieokr.	1		1				
<i>Russula</i> spp.	UA: hohubinki	nieokr.	1						1
<i>Agaricus</i> spp. ?	UA: pastyrky	nieokr.	1						1
grzyby “rosnące na bukach”	UA: pestraiki, pistryki	nieokr.	1	1	1				1
?	PL: grzyby wiosenne, UA: horhany	nieokr.	1						1
?	UA: pirkyjni	nieokr.	1						1
?	UA: hdyny	nieokr.	1						1

Aneks.

Treść odpowiedzi na pytanie 2 ankiety, w pisowni oryginalnej. Wyrazy nieczytelne oznaczono jako [...], wyrazy słabo czytelne oznaczono znakiem „?” i wzięto w nawias kwadratowy []. Wszelkie uwagi autora są także zamknięte w ten nawias.

E – dominujący element etniczny w miejscowości: L – Łemkowie, B – Bojkowie, H – Huculi (w szerszym ujęciu), I – inni, tzn. Polacy i/lub Ukraińcy nie należący do powyższych grup.

Miejscowość	E	Odpowiedź na pytanie 2
powiat Krosno		
Barwinek	L	W czasach głodowych używa łobody na przednowku.
Długie	I	Lud dawniej używał lebiody, perzu i pszonaku w czasach głodu, dzisiaj już nie używają.
Głojсце	I	w ciężkich czasach głodowych ludność gotowała lebiodę.
Gogółów	I	Obecnie lud nie używa jako pożywienia żadnych roślin dziko rosnących przed kilkudziesięciu lat używano lebiody
Huta Polańska	L	W okresie dawnym – w czasie głodu – lud używał jako pożywienia, lebiodę, mlecz, korę buków i rozwijającą się leszczynę.
Iwła	I	Używa mięty.
Jasionka	I	Obecnie lud nie używa roślin dziko rosnących jako pożywienia w czasach głodu lub na przednowku. Przed 60 laty używano perzu, ostu, łobody i lebków z koniczu
Kombornia	I	Przed około 100 laty w czasie głodu ludność tutejsza żywiła się pszonakiem, jadła liście drzew, troty i mąkę [...] na placki, obecnie nawet na przednowku roślin dziko rosnących nie używają.
Kopytowa	I	Ludność tutejsza używa szczawiu, polnego (ale tylko na zupę).
Krosno	I	szczaw i kurdybanek na zupę – lebiodę i pokrzywę zamiast szpinaku
Lubatowa	I	tak, lebiodę.
Łączki Jagiellońskie	I	Możliwe, że w czasie głodu żywiono się lebiodą.
Mszana	L	Używają suszonych grzybów i jagód, z których gotują polewki.
Olchowiec	L	Lud używa roślin dziko rosnących jako pożywienia w czasach głodowych, a [...] łobodę i [...]
Pietrusza Wola	I	W czasach głodu używano główki wczesnego lnu zwanego „prażec”, na kapustę zaś liści śliw węgierek i roślinę zwaną „łoboda”
Pietrusza Wola Zawada	I	w czasach głodu używano główek wczesnego lnu zwanego „p[...]” Na kapustę zaś liści śliw węgierek i roślinę „zwaną łoboda”.
Podniebyle	I	Lud dawniej używał „lebiody” i perzu w czasach głodowych, dzisiaj już nie używają.
Polanka	I	Dziko rosnących roślin jako pożywienia nie używa. W latach głodu około 1860 r. używano lebiody jako pożywienia.
Przybówka	I	jedzą szczaw, jagody, czeremchy (korcipa)
Rzepnik	I	w dawnych czasach głodowych używano z roślin lebiodę, miazgę i liście lipy, młode gałązki sosny
Wietrzno	I	nie! rzadko na wiosnę nie często szczawiu na zupę
Wiśniowa	I	używa perzu
Zydranowa	L	Na przednowku używa lud naj[...] rośliny dziko rosnącej zwanej – łoboda lebioda
powiat Sanok		
Bażanówka	I	Lud używa tylko grzybów, które rosną w lesie i po łąkach.

Czeremcha	L	lud nie jest bardzo biedny, jako pożywienia roślin dziko rosnących nie zna, natomiast – niezależnie od przednowku używa t. zw. chływów i pestraków t.j. narostów na drzewach bukowych.
Daljowa	L	W dawnych czasach najstarsi ludzie już nie pamiętają, tylko słyszeli od swoich rodziców, że w czasie głodu żywili się roślinami, jak: pokrzywą, łobodą, korą. Teraz nawet przednowki do tego ich nie zmuszają.
Falejówka	I	Dawniej według informacji na przednowki jedli [kiankę? – nieczyt.].
Jaśliska i Posada	I	nie używa – w czasie głodu t.j. w roku 1884 suszyli perz – melli i piekli chleb jedzą też na przednowku lebiode
Jawornik	L	W czasach głodowych używają do jedzenia bukwi, lebiody i owoce czeremchy
Jurowce	I	jagody tarniny - kminek
Kamionka	L	Z roślin dziko rosnących używał łobodę, pokrzywę i grzyby jako pożywienie w czasach głodowych.
Komańcza	L	używa tylko łobody i szczawiu, który nazywa komanda
Kostarowce	I	korzeń odmiany paproci „sołodyszka”
Lipowiec	L	40-50 lat wstecz w czasie głodowych lat ludność tutejsza używała korzeni roślin dziko rosnących i liści niektórych drzew np. wierzy które tarto suszono i pieczono z tego chleb.
Mików	L	Łobodę gotują, następnie wykręca i wysmarzą z masłem i jedzą z chlebem
Milcza	I	w czasach głodowych używano jako pożywienia lebiody, pszonaku, perzu,
Mymoń	I	Starzy ludzie opowiadają, że dawnymi czasy w czasie głodu lud żywił się młodem bukowemi liśćmi lub „szabagą” (gwara) t.j. łobodą. Teraz tego niema.
Oslawica	L	lud tut. używa łobodę jako przyprawę do ziemniaków.
Prusiek – rej. II gi	I	W latach sześćdziesiątych, kiedy były czasy głodowe, używano jako pożywienia dziko rosnącej łobody. Obecnie lud tutejszy nie używa żadnych roślin dzikich, jako środka prz[...]
Przybyszów	L	Dawniej w czasach głodowych ludzie zbierali liście gorczycy, krajali je i gotowali. Obecnie każdy ma na przednowku wystarczającą ilość ziemniaków
Siemuszowa	I	Łodygi i liście borówek :/borowina/: używana jest w miejsce herbaty.
Stróże Małe	I	Tutejsi ludzie nie używają żadnych dziko rosnących roślin jako pożywienia. Dawniej w czasie głodu spożywano łobodę i pszonak
Stróże Wielkie	I	Lud nie używa żadnych dziko rosnących roślin jako pożywienia. Dawniej w czasach głodowych spożywano dziko rosnącą łobodę.
Szklary	L	Z roślin dziko rosnących pokrzywę i grzyby używali jako pożywienia w czasach głodowych.
Tokarnia	L	Dawniej w czasach głodowych ludzie zbierali liście gorczycy. Krajali je i gotowali. Obecnie każdy ma na przednowku wystarczającą ilość ziemniaków i kapusty.
Wisłok Wielki Górny	L	W czasach głodu żywi się lud gotowanym rzepakiem i łobodą, a także gorzkimi grzybami, które zowią „pirkyni”. Bydło na wypadek braku paszy karmi na wiosnę ożyną a nawet gałkami jodły.
Wola Niżna	L	Dawniej z 50 lat temu w czasie głodu i na przednowku używano jako pożywienia lebiody, koniczyny, ostu
Zagórz	I	gotuje zupę szczawiową na przednowku
Zahutyń	I	W dawnych czasach na przednowkach lub w czasie głodu, gotowano i spożywano liście z drzew oraz parzono herbatę z liści poziomek, borówek i malin. Obecnie nie zachodzi tego potrzeba.
Załóż	I	bardzo rzadko „łoboda”

Zasław	I	nie - z wyjątkiem szczawiu.
powiat Lesko		
Bandrów Narodowy	B	Na przednowku jedzą pokrzywę i łobodę.
Berezka	B	w czasach wojennych od r. 1917-20 używano jako pożyw. perz, pokrzywę i lebiodę
Bezmiechowa Dolna	I	Na przednowku spożywają niektórzy łobodę i dziki szczaw.
Bezmiechowa Górna	I	Na przednowku lud używa łobody i szczawiu.
Bukowiec	B	Dawniej lud jako pożywienia używał „łobodu”, [hirczyciu?] - (korzeń) i oset. Obecnie tego nie jedzą.
Cisna	B	Na przednowku używa łobody i gorczycy
Czaszyn	I	obecnie nie - lecz starzy ludzie opowiadają że w dawnych czasach używano najczęściej pokrzywy
Czaszyn	I	Lud używa niektórych roślin dziko rosnących w czasach głodowych jak: łoboda, grzyby.
Dwernik	B	Czasów głodu nie pamiętają. Zależnie od sezonu jedzą rośliny: szczawa, łoboda. - Grzyby: smorzi, hdyny, pastyrki, herkyni, pidpeńki, rydżyki. Na przednowku jedzą kłącze paproci [sołoda?]
gmina Solina	B	T. zw. łobodę i pasternak przyrządzają do jedzenia. U łobody używają do tych celów liście a u pasternaku korzenie.
Jasień [obecnie część Ustrzyk Dolnych]	I	używają łobodę, korzonki paproci jako sól -
Lutowiska	B	Używa roślin jak: „łoboda”, szczaw dziki, gorczyca, „koniczyna zajęcza”. Robią z nich barszcz.
Łukawica	I	używa jako pożywienie tzw. kwaśnicę i łobodę.
Mchawa	B	Łoboda - jako sałata. „Sołodyczka” korzeń jako domieszka odwar do kawy napoju. Kwiat lipowy - odwar. Łubinu ziarna palone używane jako domieszka do kawy. Łubin zmielony na mąkę służy do potraw i pieczywa. Gorczyca ugotowana i [...] z masłem, miodem, kwasem, octem.
Myczkowce	B	Tak używa na przednowku kwaśnicę - dziki szczaw dzika koniczyna, łobodę, horkinię, grzyby krowiaki, sołodyzkę - korzenie i owoce i jagody wyżej wymienione pod 1. [w odp. na pytanie 1 zapisano: „Zbiera lud tarki, czernice, maliny, poziomki, (uprynie = agrest), (kocioruby = czeremchy), czereśnie - gruszki - jabłka - orzechy laskowe”] sok brzoźowy
Myczków	B	Nie używa żadnych roślin dziko rosnących. 30 ciał temu podczas głodu zbierali łobodę, pasternak (korzenie) i gotowali.
Nowosiółki	I	Dawniej używali „łobody”, dziś już jej nie jadają.
Paszowa	I	tak, łobody i mięty pachnącej i pokrzywy, korzeń „sołodyzki”
Polana	B	Na przednowku lud używa szczawiu (kwaśnicy) i lebiody („łobody”).
Polańczyk	B	Teraz nie używa, ale przed wojną światową w czasach głodowych zbierał pokrzywę, siekał i jadł.
Poraż	I	jedynie dziko rosnącego szczawiu na zupe
Procisne	B	Tylko w czasach głodowych jedzą „łobodę”.
Rabe ad Ustrzyki Dolne	B	Używa tzw. łobody, gotują na gęsto.
Rajskie	B	Dzieci zbierają korzenie zwane „sołoduszką”, suszą je, a potem jedzą.
Ropienka	I	Z roślin dziko rosnących zbierane są w bardzo małych ilościach: tarki, grzyby, dzika róża (swerbywus), czeremcha (kociuruba), dziki bez (buzyna), kwiat lipowy.
Skorodne	B	w czasach głodowych lud używa następujących roślin: łobody i kwaśnicy

Smolnik ad Lutowiska	B	używa roślin następujących: gorczyca, łoboda, dawniej używano nadto pokrzywę.
Stefkowa	I	w czasie głodu jedzono lebiodę, gorczycę, szczaw i głuchą pokrzywę
Stężnica	B	W czasie przednowku zbierają „łobodę”, gotują i jedzą zamiast kapusty.
Tarnawa Górna	I	Jedynie poziomki maliny i grzyby
Teleśnica Sanna	B	w czasach głodu masowo zjada grzyby zw. Hołubinkami
Terka	B	Obecnie lud nie używa już żadnych roślin dziko rosnących jako pożywienia. Wcześniej (jak starsi ludzie opowiadają) w czasie głodu używano jako pokarm liści „łobody” oraz korzonków leśnych
Uherce Miner.	I	Zdarzają się wypadki, że w czasie przednowku ludność [...] używa roślin dzikich jak łobody jako pożywienia.
Wańkowa	I	Tak – pokrzywy i łobody.
Wetlina	B	Tylko szczaw zjadają i przeważnie zjadają go w stanie surowym.
Wola Romanowa	I	Obecnie nie używają lecz dawniej, przed wojną używali, gdy był głód „gorczycy” i „łobody”.
Wołkowyja	B	Z dziko rosnących roślin używa tylko „łobody”
Zahoczewie	B	W czasach głodowych ludzie jedzą łobodę (dziko rosnącą roślinę).
Zubeńsko	L	Na przednowku jako pożywienie używa lud lebiodę
Żernica Wyżna	B	Bardzo często na przednowku t.z „dołowinki” używał lud pokrzywy i gorczycy.
powiat Nadwórna		
Białozaryna gm. Pniów	I	łobodę, kwasek, pokrzywę, oset „dreseń”, liść bukowy
Brzezina	?	tak – łoboda, szczaw
Cucylów	I	Używają na wiosnę roślinę t.z. łobodę
Dora	H	na przednowku jedzą dziką roślinę t.zw. natyna
Dzwiniacz	I	na przednowku zamiast kapusty gotują roślinę „łobodę”, którą jedzą z ziemniakami. Przyprawiają czosnkiem.
Fenterak	H	Na przednowku używają często pewnego rodzaju roślin dziko rosnących z których liście gotują przyprawiają solą i odrobiną mleka.
Fitków	I	Na wiosnę na przednowku używają do sporządzenia potrawy „łobody”
Glinki	I	w czasach głodowych lub na przednowku lud używa lebiody, pokrzywy, liści chrzanu i tak zw. zajęczej sałaty
gminy Rosulna, Majdan, Przysłup	I	w czasie przednowku używany jest „kwas” i „łoboda”
Grabowce	I	Lud używa na przednowku i w czasach głodowych roślinę dziką: lebiodę.
Hawryłówka	I	Lud biedny używa jako pożywienie na przednowku pokrzywy.
Hawryłówka	I	Używają w czasie przednowku łobody, a nawet jedna rodzina biedna używa na pożywienie „medunki”.
Huta ad Porohy	H	Roślin dziko rosnących jako pożywienie tu nie używają, jedynie dzikich jabłek i gruszek
Jablonica	H	Używają podbiału, pokrzywy i „natyny”.
Jablonka	H	Na przednowku gotują dziko rosnącą roślinę, rodzaj szpinaku, a zwą ją „łobodą”
Kamienna	I	tak, łoboda, szczaw
Koszacz i Dzwiniacz	I	Na przednowku ludność używa jako pożywienia roślin: łobody, zaś w czasach głodowych również używa, żeru t.j. nasiona z buka,
Krasna	I	Na przednowku używa lud lebiody. Miejscowa nazwa natyna.

Kryczka	H	Na przednowku żywią się łobodą i grzybami, z braku tegoż gotują pokrzywę.
Krzywiec	I	Żadnych. Łoboda - szpinak siany, bardzo mało.
Łanczyn	I	dziki szpinak, kwasek
Łojowa	I	Na przednowku używa „łobody”
Majdan	I	Lud używa kwasu i łobody jako przysmaku zaprawiając nabiałem.
Majdan Górny	I	Zbierają natynę dziko rosnącą która służy za pożywienie na przednowku.
Majdan Średni	I	w czasie przednowku używają tu rośliny zwanej lebiodą, pokrzywy, liści chrzanu.
Maksymiec	H	Z roślin dziko żyjących jedzą t.zw. „łobodę”
Maniawa	H	pokrzywę i kwasek
Markowa	I	Z wyjątkiem grzybów i lebiody nie używa lud na przednowku żadnych dziko rosnących roślin
Mikuliczyn	H	Z łobody albo natyny / dziki szpinak / gotują zupę i dodają do placzków z małej muki /kukurydżanej/
Ośław Biały	H	Ludność używa burzan zwany „łoboda” lub natyna” i szczaw.
Ośław Górny	H	Okresowo dziko rosnący czosnyk w lesie, barszcznicę i burzan zwany łoboda, lub natyna rosnący na roli.
Pasieczna	H	pokrzywy, lebiody i szczawiu
Pasieczna – Buchtowiec	H	W czasie przednowku gotują roślinę zwaną „łoboda”.
Pasieczna i Zielona	H	dziki szpinak i kwasek
Pniów	I	lud używa pokrzywę i kwasek polny przeważnie na przednowku
Pniów	I	łobodę, kwasek, pokrzywę, oset „dreszeń”, liść bukowy
Podleśniów	H	Grzyby, jagody leśne, liście z buka
Połomy	?	Na przednowku żywi się łobodą, poziomkami, grzybami, szczawiem i dzikim czosnkiem.
Porohy	H	ludność tutejsza na przednowku i podczas głodu używa tzw. łobody i zajęczej kapusty.
Porohy	H	jedzą lebiodę, głuchą pokrzywę, dziewięciornicę zwaną tu [„czerebki”?]
Porohy	H	W czasie głodu (w r. 1919) używano jako pożywienia pokrzywy, na przednowku - nie!
Przerośl	I	Z roślin dziko rosnących używa lud jako pożywienie łobody jako szpinaku, kwasu (dziki szczaw)
przysiółek Połyk, gmina Grabowiec	I	ludność tut. używa kwasu, z którego gotuje zupy.
przysiółek Woronienka	H	Prócz jagód i grzybów rozmaitego gatunku jest używana roślina jadalna tak zw. „Szersak”
przysiółek Woronienka gmina Jabłonka	H	W czasach głodowych i na przednowku używają jako pożywienia rośliny zw. „Ciuciuróbka”, gąbkę rosnącą na bukach zw. [„Pistrykiw”?] oraz grzyby wiosenne które nazywają „Horhany”
Przysłup	I	Na przednowku zbierają kwas (kwasek) roślinę dziko rosnącą
Rakowiec	I	(Nie używa) Na przednowku zbierają łobodu, którą sporządzają podobnie jak szpinak. W latach powojennych żywili się kropywoju.
Sadzawka	I	używa natyny (łobody)
Siedliska-Bredtheim	I	Na wiosnę zjadają dzieci świeże wiosenne pędy świerka, odarłszy je wpród z łupinki, oraz kwaskowate listki „zajęczego ziela”. Starsi czasem gotują lebiodę.

Sołotwina, Manasterczany, Zarzecze, Rakowiec	I	używają łobody i kwasku z którego gotują barszcz do kartofli lub mamałygi
Starunia	I	W czasach głodowych używają „łobody”.
Starunia-Krasna	I	Na wiosnę żyje szpinakiem, łobodą, poziomkami, grzybami i kwasami szczawiowymi.
Szewelówka	?	Lud używa na przednowku jako pożywienia „kwasu” (kwasek) oraz łobody i pokrzywy.
Tarnowica Leśna	I	Roślin rosnących dziko nie używa, prócz łobody, którą gotują
Tatarów i Jabłonica	H	w r. 1886. w czasie głodu używano dziko rosnących roślin jako pożywienia, od tego czasu nie było podobnego wypadku.
Weleśnica Leśna	I	Zbierają tylko łobodę jako szpinak.
Wołosów	I	W czasach głodowych lud na przednowku używa lud rośliny tzw. „kwasek i łoboda” do gotowania barszczu -
Wołosów	I	Na wiosnę żywi się szpinakiem, łobodą, poziomkami, grzybami i szczawiem.
Worochta	H	w czasach głodowych t.j. w roku 1866 używano jako pożywienie osset, pokrzywę i podbiał.
Zielenica	H	tak – kwasek, porzeczka (rus.) młode liście bukowe, [...] jagody jako też [bulechodan/bulechodaw?] (rus.) roślina podobna do kminku - polskiej nazwy nie stwierdziłam
Zielona	H	używają polny (dziki) szpinat, kwasek polny i „kryzen”
powiat Kołomyja		
Akreszory	H	Na przednowku spożywa lud lebiodę w postaci szpinaku.
Akreszory	H	na przednowku spożywa lud lebiodę w postaci szpinaku
Balińce	I	używa roślin dzikich jako pożywienia t.j. lebiody /łoboda/ z której gotuje rodzaj szpinaku.
Berezew niżny	H	Lud nie używa roślin dziko rosnących z wyjątkiem lebiody którą przyrządza podobnie jak szpinak
Berezów Wyżny	H	Na przednowku używa lud jako pożywienia t.zw. „natyny” (łobody).
Chwaliboga	I	Na przednowku lud zbiera w ogrodach roślinę zwaną natyna i gotuje jako jażynę [sic!]
Cuculin gmina Piemakowce	I	W czasach głodowych ludność używa jako pożywienia „natyny” łoboda zaś jako omastę oleju „żyru” /owoce buków/.
Czechowa	I	Kwasek, łoboda na przednowku.
Diatkowce	I	Na przednowku używają lebiody do jedzenia z liści różanych i malinowych na herbatę.
Gwoździec	I	w czasie nieurodzaju żywi się poniekąd martwą pokrzywą, lebiodą i szczawiem
Haniów	I	Robią gołąbki z rośliny dziko rosnącej t.zw. podboju, pokrzywy, łopatyniu” i gotują „natynę”.
Huculówka	?	W czasach głodowych ludność używa jako pożywienia „natynę” /: łoboda/ zaś jako omasty oleju z „żyru” /owoc buka/
Jabłonów	I	Do dzisiaj nie pamiętają ludzie aby zbierano rośliny dziko rosnące jako pożywienie używają rzadko „łobody” zamiast szpinaku.
Kamionka Wielka Garby	I	Używa lebiody jako jarzyny
Kluczów Wielki	I	Na przednowku używa rośliny tzw. „natyny” (łobody) i owoców czeremchy.
Kluczów Wielki [od innego respondenta]	I	Na przednowku używa rośliny t.zw. „natyny” (łobody) i owoców czeremchy

Korolówka	I	Lud używa jako pożywienia rośliny dzikiej rosnącej na ogrodach, zwanej „natyną”.
Kosmacz	H	Używa [sic!] lebiody.
Kosmacz - Zawojeta	H	Tak zw. „łobody” którą siekają jak szpinak a potem podbijają kukurydzaną mąką
Kropiwiszcze	I	W czasach głodowych ludność używa jako pożywienia „natynę” /łoboda/ jako omasty używają oleju z „żyru” /: owoc buka/ oleju z konopi i lnu.
Kułaczkowce	I	używa z dzikich roślin jako pożywienia łobodę z której gotują rodzaj szpinaku
Kułaczkowce	I	Zbiera [...] owoce dzikiej róży i nazywa „heczy-peczy” z których robi wino. Innych roślin dzikich dla pożywienia nie zbiera.
Lucza	H	Na przednowku używa t.zw. „łobody” i „natyny” (Chenopodium)
Luczki	H	Na przednowku używają „natyny”
Michałków	I	Z roślin dziko rosnących używają łobody
Młodiatyn	I	Na przednowku używa ludność jako pożywienia z roślin dziko rosnących t. zw. „natynę” t.j. [tekst niedokończony przez autora]
Myszyn	I	Na przednowku używa rośliny tzw. „Natyny” /:Łobody/ i owoców czeremchy.
Myszyn	I	Na przednowku miejscowy lud używa na pożywienie „natyny”
Ostąpkowce	I	używa dzikiego szpinaku zwanego „natyną od lat dawnych, lecz tylko biedniejsi
Piadyki	I	Z roślin rosnących dziko i po ogrodach bywa używana roślina jako pożywienie łoboda zwana ogólnie („natyna”
Rungury	I	Lud używa rośliny t. zw. „natyny” (lebiody) jako pożywienia na przednowku.
Słoboda rungurska	I	Ludność z wymienionej wsi na przednowku używa następujące rośliny jako pożywienie, a to: „Natyny” „Pidbił” i młodą pokrzywę.
Słoboda Rungurska Kopalnia	I	szpinak dziki (łoboda), szczaw dziki
Stopczatów	I	na przednowku lud używa jako pożywienie ziela zwanego „natyna”
„Sucharów” w Kamionce Wielkiej	I	Używa lebjody na jarzyny
Św. Stanisław	?	Nawet w czasach wojennych nie używali roślin dziko rosnących jako pożywienia. W najgorszym razie żywiono się tu otrębami.
Tekucza	H	W czasie przednowku na wiosnę używa lud rośliny do jedzenia „łobody” (natyny) i „kwasek”.
Tłumaczyk	I	Na przednowku używa dziko rosnącego szpinaku t. zw. „łobody” - do smażenia. Z owoców dzikiej róży wyrabia wino domowe. (t. zw. „heczy-peczy”)
Tracz [obecnie część wsi Debesławce]	?	W czasach głodowych lub na przednowku jako pożywienia używają „natyny”, kropywy (pokrzywy), żołądzi, które mielą i mieszają z mąką i pieką chleb, a jako omaści oleju z bukwi.
Utoropy	H	Prócz „łobody” i „kwasku” nie używa lud innych roślin dziko rosnących, jako pożywienia
Winograd	I	Jako pożywienia lud używa „natyny”, a do robienia gołąbków używa na przednowku podbiału i młodego szczawiu.
Zahajpol	I	Często gotują natynę /lebiodę/ a z liści podbiału robią gołąbki
Załucze nad Prutem	I	Na przednowku używa lud jako pożywienia roślinę dziko rosnącą zwaną „natyna”
Zamulińce	I	Lud nie używa roślin dziko rosnących jako pożywienia jedynie bywa używana tu rzadko t.zw. natyna rodzaj pokrzywy

powiat Kosów		
Białoberezka	H	w czasach głodowych lub na przednowku używają jako pożywienie pokrzywę lub dziko rosnący szpinak.
Brustury	H	Czasem tylko dziko rosnący szpinak, jako potrawę lub dodatek do placków
Brustury-Szypot	H	W czasie głodu (około 70 lat wstecz) mieszkańcy jedli pokrzywę [„kopolinnyki“?] i korę z buka i trociny.
Chomczyn	I	Używa stale na przednowku „natyny” t.zw. szpinaku dzik. a w czasie głodu pokrzywy itp
Chorocowa	H	Na przednowku używa lud natyny (lebiody), kwasu (szczawiu) i pokrzyw jako dodatek do innych potraw.
Czarna Riczka-Hołowy	H	Pokrzywę gotowano a z liści podbiału robiono gołąbki, obecnie również z liści podbiału robią gołąbki. Korę z buka mielono i mieszano z mąką na chleb. Zamiast pietruszki używają macierzankę.
Dołhopole	H	Lud żywi się rozmaitymi szczawami i podbiałem. Z tego przyrządzają zupę, gołąbki.
Fereskula	H	Owszem żywi się rozmaitymi kwaskami, pokrzywą, szczawami, podbiałem, przyrządzając z tego zupę, gołąbki, albo jako dodatek przy wypiekanu chleba.
Hołowy	H	W czasie wojny używano liście pokrzywy i kapusty do wypieku placków kartoflanych.
Hryniawa	H	Na przednowku i w czasie głodu lud używa „lobody” rośliny dziko rosnącej. Używa jej jako domieszkę do chleba.
Jablonica	H	Owszem żywi się ku[....]jami, pokrzywa, podbiałem, przyrządzając z tego zupę, gołąbki, albo jako dodatek przy wypiekanu chleba
Jablonica, Hryniawa i Fereskula	H	W czasach głodowych tutaj ludność używa jako pożywienia rośliny dziko rosnące a to t. zw. „pidbił” i „kropywę”, które to rośliny sieczą a następnie polewają okropem dodają mąki i smażą.
Jasienów Górny	H	Używają szpinaku dziko rosnącego, a w czasie przednowków biedni ludzie pieką chleb z mąki zmieszanej z siekaną pokrzywą.
Kosów Stary	H	Zbierają liście rośliny dziko rosnącej t. zw. „natyny” /:loboda:/ - Przyprawiają jak szpinak
Krasnoila	H	W czasach głodowych lub na przednowku lud używa jako pożywienie pokrzywy, podbiały i [tekst nie został dokończony przez autora]
Krzywoównia [powinno być: Krzyworównia]	H	Na przednowku pieką chleb z łoboty t.zw. „Natyny” którą pieczą i dodają trochę mąki, ze szczawiku t.zw. „kwas” gotują zupę.
Krzyworównia	H	prócz szpinaku nie używa
Kuty Stare	H	tak na przednowku używa do jedzenia gotowanej rośliny zwanej nacią.
miasto Kutry	H	na przednowku używa ludność uboga gotowanej dziko rosnącej „naci”.
Mykietyńce	I	lebioda (natyna) szczaw - grzyby
Perechrestne	H	W czasach głodowych i na przednowku używa lud kory bukowej i podbiału („pidbiuł)
Pistyń	H	Używa szczawiu, lebiody, podbiału, owoców głogu.
przys. Synyca, wieś Żabie	H	W czasach niedostatku zbierają Huculi pokrzywę (liście), parzą kipiącą wodą, sieką dodają szczyptę mąki i pieczą chleb t.zw. korz.
Riczka	H	Z roślin dzikorosnących jadają tylko różne gatunki grzybów, z rosnących w ogrodach tylko „natynę”, t.j. łobodę gotowaną jak szpinak.
Rostoki Górne	H	natyna, łoboda, pokrzywa, kwas (szczaw)

Rostoki, Białoberezka i Rożen wielki	H	W gminie Białoberezce w roku 1919 jedli ludzie, pokrzywę, podbiał, trociny
Rożen Mały	H	używa łobady jako jarzyny
Rożen Wielki	H	Jedzą natynę z śmietaną, z masłem lub ze słoniną.
Słobódka	I	Używa ślazu, łobody (natyny)
Stebne	H	Z roślin dziko rosnących używa się „natynę” t. zn. dziki szpinak.
Tudiów	H	Z roślin dziko rosnących jako pożywienie używają natynę i podbiał.
Uścieryki	H	Ludność używa w czasie przednowku lub w czasach głodowych roślin dziko rosnących jako pożywienie jak szczaw, łoboda i inne.
Uścieryki	H	Lud używa roślin dziko rosnących jako pożywienia w czasach głodowych i na przednowku np. łobodę, szczaw.
Żabie	H	Na przednowku używają rośliny, podbiał, natyna i kropywa.
Żabie	H	Dawniej używał lud kory bukowej jako domieszkę do mąki na chleb oraz pokrzywę
Żabie - Chodak	H	W czasach głodowych lud żywi się pokrzywą, „chrabustem” lub zbiera pozostałe w jesieni „gogodze”
Żabie - Krzywopole	H	Lud używa na przednowku rośliny dziko rosnącej zw /:natyna:/
Żabie Hcia	H	Roślin nie używa tylko miesza odpadki które pozostają przy pileniu drzewa, z mąką i pieką placki.
Żabie za Magorą	H	Pokrzywę gotowano a z liści podbiału robiono gołąbki. Korę z buka mielono i mieszano z mąką na chleb. Zamiast pietruszki używają macierzankę.

